"שערי ציון"

8

(אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב – אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות)
(ברכות דף ח.)

יו"ל ע"י בולל "ברכה מציון" שע"י בולל "צילו של היכל"

בבית הכנסת "הרמב"ן" - ירושלים שבין החומות

חבורת דף היומי – דרשו בהלכה

שאלות ותשובות אקטואליות מחיי היום יום, שעלו מתוך לימוד המשנ"ב בסדר "דף היומי בהלכה"

סימנים שכ"ט - על מי מחללין שבת ❖ ש"ל - דיני יולדת בשבת ❖ של"א - דיני מילה בשבת ❖ של"ג - דיני פינוי אוצר ❖ של"ד - דיני דליקה בשבת ❖ של"ו - שימוש במחובר לקרקע והליכה על עשבים ❖ של"ז - דיני כיבוד הבית ודבר שאינו מתכוון

בס"ד תשפ"ו

סימן שכ"ט

על מי מחללין שבת

סעי' ב'

האם מותר להציל גוי או יהודי מומר להכעיס ביום חול? ובשבת?

תשובה: למרות שמעיקר הדין אין להציל שום גוי ממיתה אף בחול, וכ"ש בשבת (רמב"ם הל' רוצח ושמירת הנפש פ"ד הי"א ע"פ ע"ז כו:, סי' ש"ל ס"ק ח'), מ"מ בזמנינו, אם אדם נקלע למצב כזה בע"כ- חייב להצילם, ואף לחלל עליהם שבת בדאו', מפני שאם ימנע מכך, הדבר יתפרסם, ויגרם מיד פיקו"נ ליהודים אחרים שרופאים גויים לא יצילו אותם (עיין שש"כ פ"מ הע' מ"ז בשם הגרשז"א ע"פ החת"ס, אג"מ ח"ד סי' ע"ט). ומאותו טעם יש לחלל שבת אף כדי להציל יהודי מומר להכעיס (עיין מנח"י ח"ג סי' כ'). ועוד, שאף ה"מומרים להכעיס" של זמנינו חשובים כתינוקות שנשבו וכאנוסים (מספק, כדלקמן), ומצווים אנו לחלל שבת כדי להצילם (חזו"א יו"ד סוף ס"ב ע"פ רמב"ם ממרים פ"ג ה"ג לגבי צאצאי הקראים), ומצוה לאהוב אותם, כי אצלינו הוי "קודם תוכחה", שאין אנו יודעים להוכיח (שם, שמביא כן מספר אהבת חסד בשם הגר"י מולין והמהר"ם מלובלין. ועיין חזו"א יו"ד ס"א ס"ק ו' שיש לדון על כל אחד מהם אם הוא יודע מספיק כדי לצאת מכלל "אנוס". ומדבריו שם יוצא שכל עוד לא העמידו ב"ד שיפסקו שיצא מכלל אנוס, הרי זה ספק, וממילא מובן שמספק חייב להצילו, וכן לאוהבו, מספק דאו', וכ"כ הגר"י ברונפמן שליט"א בשערי אברהם ח"א עמ' תצ"ח).

סעי' ד'

האם מחללין שבת כדי להציל אדם שכבר פסקה נשימתו?

תשובה: בזמנם אם פסקה נשימתו (עיין ס"ק י'), ופסק גם דופק ליבו (עיין ביאור הסוגיא ביומא פ"ה. בשבט הלוי ח"ז סי' רל"ה אות ב'), לא היתה אפשרות להצילו, ונחשב כמת. אך בזמנינו, שיש אפשרות להצילו גם במצב כזה, מחללין שבת כדי להצילו (מנחת שלמה תניינא סי' פ"ו ס"ק ה' אות ב'. ואף שמשמע שהגרשז"א הבין שבזמנם לא יכלו להצילו אף אם פסקה רק הנשימה ולא הדופק, אין בזה נפק"מ לדינא לענין זמנינו).

סעי' ו'-ז'

אם רואים בשבת גנב שפורץ לדירה, האם יש לחלל שבת כדי להזמין משטרה?

תשובה: אם הגנב פורץ לדירה שיש בה אנשים, או אפי' אם הוא פורץ לדירה ריקה, אמנם יש להניח שיפרוץ גם לדירה אחרת שיש בה אדם, כיוון שיש חשש שהוא יתקוף את הנמצאים בה, אזי אם אינו יכול להבריחו מבלי לסכן את עצמו, הוי פיקו"נ, ויטלפן למשטרה (שש"כ פמ"א סעי' כ"ד, ועי"ש הע' ע"ד נידון באיזה אופן הוי 'בא במחתרת' ממש,

שמותר אף להורגו, ועי"ע חוט שני ח"ד עמ' רל"ה). ואם זה לא יעכב אותו כלל, יחייג בשינוי, בגב היד או בשיני מזלג, וכד' (עיין רמ"א שכ"ח סע' י"ב). אך באופן שאין שום חשש פיקו"נ, כגון שהוא פורץ בשבת רק למקום שאין בו אנשים, כגון לבנק, או לחנות, אסור לחלל שבת אף אם יפסיד את כל ממונו (שש"כ שם, וכמובאר בכמה מקומות בשו"ע). **ומרן הגר"א נבנצל שליט"א אמר שיטלפן למשטרה גם בכה"ג משום שבפעם אחרת יפרוץ למקום שיש אנשים ויהיה פיקו"נ.**

סעי' ט'

האם כווני הצלה ורופאים מותרים לחזור לבתיהם בשבת לאחר שסיימו להציל? האם מותר להם לכבות את מנוע האמבולנס?

תשובה: חז"ל הקלו על היוצאים להציל לחזור למקומם, כדי שלא להכשילם לעתיד לבוא- שאם יצטרכו להשאר במקום ההצלה, לא ירצו להציל עוד (ס"ק כ'). אמנם מצינו שהקלו עליהם רק לענין "תחומין דרבנן", כגון שאף אם יצאו חוץ לתחומם תהיינה להם 2000 אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו (סי' ת"ז ס"ג, ע"ש). וכיוון שגם "אמירה לנכרי" היא דרבנן, מותר להם לחזור גם ע"י גוי שיעשה מלאכה דאו', כגון שיסיעם ברכב, אם הם בתוך התחום המותר להם (ארחות שבת ח"ב פ"כ ס"א). אבל לחזור ברכב ע"י יהודי רוב הפוסקים החמירו (קצה"ש סי' ק"מ ס"ק ג', צי"א ח"ח סי' ט"ו פ"ז אות י"א, שלחן שלמה ס"ק י"ז אות ו', משנה הלכות ח"ג סי' מ"ב, אולם ע"ע חוט שני ח"ד עמ' ר"מ שהקל בזה מעיקר הדין, וכן דעת שבט הלוי ח"ו סי' כ"ו להקל באופן חד פעמי ע"ש. וע"ע אג"מ ח"ד סי' פ' שמחלק אם באו ע"ד שיצטרכו להתעכב שם או לא, וכן אם הם מפחדים להשאר במקום ההצלה). ועכ"פ גם המחמירים (הנ"ל) כתבו שבאופן שיש סיכוי סביר שיצטרכו את המציל או את רכב ההצלה דווקא במקומם הראשון, כדי להציל שוב בשבת- שיחזור לשם בשבת. ומטעם זה, באופן שיש חשש שאם ישאר רכב ההצלה מונע, יגנבו אותו, ומחמת זה תתעכב הצלת נפשות, מותר לכבות את המנוע שלו (הגר"י ברונפמן שליט"א).

סימן ש"ל

דיני יולדת בשבת

סעי' א'

האם אשה בחודש התשיעי להריון צריכה לשבות בשבת סמוך לביה"ח, כדי שאם תצטרך ללדת תמעט בחילול שבת?

תשובה: אם היא יכולה, ראוי שתעשה כן. ואין זה חיוב, אלא מצד "הנהגה" יש להשתדל למעט בחילול שבת (חוט שני ח"ד עמ' רמ"ו, ועיין ס"ק א'). או (לפי החזו"א) כדי למנוע חילול ד' במקום ששכיחי מחללי שבת באיסור, ויחשבו שגם זו נסיעה באיסור, ויגרם יותר זלזול בשבת (חוט שני שם). אך אם זה קשה לה, אינה חייבת בכך (שש"כ פל"ו הע' י"ג בשם החזו"א והגרשז"א, וכנ"ל).

אשה שמתפנה לבי"ח ע"י רכב בשבת, האם בעלה או מלווה אחר יבואו עמה?

תשובה: יבוא עמה, ואל תלך לבד (עיין קובץ אגרות ח"א סי' קמ"א שהחזו"א היה מזרז על כך), כי קים להו לחז"ל שיישוב דעת היולדת נחשב כצורך פיקו"נ (עיין ס"ק ד'). ואף אם היא אומרת שאינה חוששת ליסע לבד, יש לו ליסע עמה, מטעם אחר- שמא יצטרכו לעשות דבר או להחליט דבר שצריך את עזרת הבעל (חוט שני ח"ד עמ' רמ"ג. וכ"כ בקיצור בשבט הלוי ח"ג סי' ל"ו. ובאמת, במציאות, יתכן שכשתגיע לבית החולים ותמצא עצמה לבד, לא תהיה דעתה מיושבת, וגם מהטעם הראשון הוי עכ"פ ספק פיקו"נ). ואם אינו יכול ליסוע באותו רכב עמה, אף יסע בכוחות עצמו בשבילה (עיין שש"כ פ"מ ספ"ב).

סעי' ג'

מאיזה שלב תחשב "יולדת" שיחללו עליה שבת?

תשובה: בדברים שעשייתן נמשכת זמן, כגון לקרוא למיילדת- מאז שמרגשת קצת, ואפי' בספק, כבר מחללין שבת, כדי שלא להתאחר עימם (ס"ק ט'). וכן בזמנינו מאז נוסעים לביה"ח (שבט הלוי ח"ח סי' פ"ח). וסימנים לכך- משיתחילו "צירי לידה סדירים", כל 20-15 דקות ("צירי פתיחה"). אך אם בלידות קודמות תהליך הלידה שלה היה קצר יותר, יש לה ליסוע לביה"ח מיד כשמתחילים צירים, אף בצורה שאינה סדירה. וכן תסע אם היתה "ירידת מי השליא", או ירידת ריר מהול בדם, או הרגשת לחץ כבד כלפי מטה ("צירי לחץ"), וכ"ש דימום פתאומי חזק, שמצריך הגעה מיידית לביה"ח. ובכל המלצה של רופא או מיילדת, תסע לביה"ח (תורת היולדת פ"ג, ארחות שבת ח"ב פ"כ סעי' ע"ג-ע"ד). אך לעניין דברים שעושים ללא עיכוב- כגון להדליק אור ליולדת היושבת בחושך (עיין ס"ק ד'), וכד'- יש לעשותם משיגיע אחד משלושת הסימנים (בה"ל ד"ה כיוון, שנקטינן כהשו"ע שמספיק סימן אחד): מ"שתשב על המשבר"- וכנראה הכוונה מאז שיתחילו לה גם "צירי דחף"- שדוחפים את העובר לצאת (הגר"י ברונפמן שליט"א, פסק"ת, וכמו

שצדד בתורת היולדת פכ״ט). משעה שהדם שותת ויורד- ונראה שהכוונה רק לשפע של דם, ולא לטיפות בודדות בלבד, וצ״ע (תורת היולדת שם). משעה ״שחברותיה נושאות אותה בזרועותיה שאין בה כח להלוך״- ועל סימן זה קשה לסמוך, שיש זריזות, ויש עצלות (תורת היולדת שם בשם הרמב״ן).

סעי׳ ד׳

עד כמה זמן לאחר הלידה מחללין שבת עבור צרכי היולדת?

תשובה: גם לאחר הלידה היולדת נחשבת כ״חולה שיש בו סכנה״, כיוון שאבריה מתפרקין בלידה, ומרוסקת היא (ס״ק י״ג). וכל השלושה ימים הראשונים- כשאין רופא או מיילדת שיאמרו מה היולדת צריכה, מחללין שבת עבור כל מה שחברותיה אומרות שכל יולדת צריכה (ס״ק י״ב). ואף אם היא אומרת שאינה צריכה, חיישינן שמא היא אינה מרגישה/מודעת למצבה. אך אם גם רופא/ מיילדת יאמרו שאינה צריכה לזה, בצירוף דבריה, שומעים להם, ולא מחללין שבת (ס״ק י״ג). משלושה ימים עד שבעה ימים לאחר הלידה- בסתמא עדיין עושים מה שכל יולדת צריכה, כגון לכבות את האור המפריע לה, לחמם לה מים כשאין מים חמים וצריכה לרחוץ בהם, וכד׳ (עיין תורת היולדת פל״ה). והטעם, שהיא עדיין בחשש סכנה. אך כיוון שהיא לא ״בחזקת״ סכנה, אם היא אומרת בפירוש שאינה צריכה, שומעין לה. ובפשטות אף אם חברותיה אומרת שהיא צריכה שומעין לה שלא לחלל (אמנם עיין שה״צ י״א שהקשה מסי׳ שכ״ח ס״י, ונשאר בצ״ע). אך אם רופא או מיילדת אומרים שהיא צריכה, שומעים להם ולא לה, ומחללין שבת. וכן הפוך, אם היא אומרת שהיא צריכה, אפי׳ אם מאה רופאים אומרים שאינה צריכה, שומעין לה כי ׳לב יודע מרת נפשו׳, ומחללין. (ס״ק י״ד, וע״ע בסי׳ שכ״ח ס״י). מלאחר שבעה ימים עד שלושים יום- הרי היא בחזקת ״חולה שאין בו סכנה״. ואף אם היא אומרת שהיא עדיין צריכה את ״צרכי היולדת הרגילים״, אם אין לה חולי אחר, והיא ג״כ לא טוענת לחולי, אלא שלדעתה היא עדיין צריכה, כיוון שבשלב הזה ידוע שיכולה להמתין עד מוצ״ש, יעשו לה בשבת רק ע״י גוי, או ״דרבנן בשינוי״ (כמבואר בסי׳ שכ״ח ס״י״ז לגבי כל חולה שאין בו סכנה).

את הזמנים של ג׳ וז׳ ימים מהלידה י״א שמחשבים ״מעת לעת״, דהיינו שג׳ ימים הם 72 שעות מהלידה, וכשלא נזדמן שם גוי, מקלין לחלל ע״פ זה אף ע״י ישראל (ס״ק י׳). ומחשבין מגמר הלידה (ואף שבבה״ל ד״ה כל מסתפק שמא יחשבו מ׳פתיחת הקבר׳, עיין ששי״כ פל״ו סי״ג וחוט שני ח״ד עמ׳ רמ״ח ש׳ספק נפשות להקל׳. ועיין ערוה״ש ס״ז שנקט להקל מדינא).

וכ״ז נפק״מ גם ליוה״כ- שכשחל 72 שעות מגמר הלידה, לא תתענה אף אם אומרת שיכולה, ובתוך שבוע מהלידה תתענה רק אם אומרת בפירוש שיכולה (ס״ק י׳). ולעיתים המעת לעת מסתיים בתוך יוה״כ כגון אם ילדה בג׳ בתשרי בעשר בבוקר, צריכה להתענות ביוה״כ מעשר בבוקר (ששי״כ פל״ט סט״ו). ולעיתים צריכה לאכול פחות פחות מכשיעור (עיין משנ״ב סי׳ תרי״ז ס״ד).

סעי׳ ו׳

האם מותר בשבת להדליק חימום עבור יולדת שקר לה? עד כמה זמן לאחר הלידה?

תשובה: יולדת שמצטערת מהקור, עושים לה מדורה בשבת אפי׳ בקיץ (כמבואר בשו״ע), וה״ה בזמנינו, שמדליקין לה חימום. ואם יש שם גוי ידליקו על ידו, אך אחרת ידליק יהודי (ס״ק כ״א). ואם אפשר ידליק בשינוי (ס״ק ה׳), דהיינו ע״י גב ידו וכד׳. ואם המצב אינו בהול יעשה בשינוי, אף אם זה יגרום לאיחור קצת (סי׳ שכ״ח ס״ק ל״ה), אך אם השינוי יגרום לעיכוב רציני, או בכל אופן שהמצב בהול, מצוה וחובה להזדרז לעשות בלי שינוי (עי״ש, וכאן בס״ק ה׳). וישנה מח׳ ראשונים אם כ״ז הוא עד שבעה ימים לאחר הלידה, או עד שלושים יום, וצ״ע (בה״ל ד״ה כל שלושים). ולמעשה כל שיש רגלים לדבר שיש בה חשש סכנה, כגון שמרגשת את הקור ביותר, יש להדליק אף ע״י יהודי כשאין גוי כנ״ל (חוט שני ח״ד עמ׳ רמ״ט). ובכל אופן עד שלושים יום היא לפחות כחולה שאין בו סכנה, ומותר להדליק לה ע״י גוי (ס״ק כ״א). ובשעת הדחק יקל ע״י קטן או בשינוי (תורת היולדת מהדו״ח פל״ז ס״ה). וה״ה בכל זה לגבי להדליק לה קירור כשחם לה (שם הע׳ ב׳).

סעי׳ ז׳

האם מותר להשתמש בשליא לעשיית תרופות? וכשיש בה צורת ולד?

תשובה: בזמנם ביום חול היו קוברים את השליא בארץ, כדי לתת ״עירבון לארץ״ (ירושלמי סוף פי״ח דשבת), שזה כ׳משכון וסימן׳ שהאדם ישוב אל הארץ לאחר מותו (פני משה שם). וזו גם היתה סגולה שיחם לולד. אך לכו״ע לא היו מחללין ע״ז שבת, שלא מחללין בשביל סגולה לרפואה (ס״ק כ״ה. וע״ע שערי ציון על תחילת סי׳ שכ״ח), אלא

בשבת היו טומנים את השליא בדברים אחרים (עיי"ש). וכיוון שנהגו לקבור את השליא כ'עירבון לארץ', אין להשתמש בה לעשיית תרופות (קובץ תשובות ח"א סי' קכ"ה). ובפרט כיוון שב"הפלות בשלב מתקדם" יש בשליא "צורת הולד", וצריך לקברה מדינא, ויש חשש שלא יבחינו בין שליא לשליא אין להקל להשתמש בשליא (שם, מנח"י ח"ז סי' ק"ב). אך לא מוטל על היולדת ומלוויה לדאוג שיקברו כל שליא, אלא רק כשיש בה צורת הולד, לכתחילה יש להקפיד על זה (הגר"י ברונפמן שליט"א, וכן איתא באג"מ יו"ד ח"ג סוף סי' קמ"א).

האם מחללין שבת על תינוק שנולד בחודש השמיני?

תשובה: בזמנם הנולד בחודש השמיני (עכ"פ בודאי 'בן שמונה'- עיין בה"ל ד"ה או ספק), אם לא גמרו שערו וציפורניו (עיין ס"ק ל'), הוא לא היה 'בן קיימא', ולא היו מחללין עליו שבת. אך בזמנינו כמדומה שנשתנו הטבעים, ולפי בחינת הרופאים אפשר ש'בן שמונה' הוא אפי' יותר מפותח מ'בן שבעה', ומחללין עליו שבת, כמו על כל 'בן קיימא' (חזו"א יו"ד סי' קנ"ה ס"ק ד'). **ומרן הגר"א נבנצל שליט"א העיר שיתכן שלא נשתנו הטבעים ובן שמונה מתקיים בימינו בגלל שיש "אינקובטור".**

סעי' ח'

מה תעשה אשה שמצטערת מעודף חלב וגודש בשבת?

תשובה: מותר לה להוציא את החלב לאיבוד על הארץ, דאין זה 'דרך מפרק', ועוד דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, ובמקום צער לא גזרו רבנן (ס"ק ל"ב). וכן מותר להוציא את החלב לתוך כלי שמונח בו חומר שיקלקל את החלב, כגון סבון נוזלי וכדי', דג"כ הוי לאיבוד (חוט שני ח"ד עמ' רנ"א בשם החזו"א, וכן הוא לגבי בהמה בפסקי החזו"א שבספר מנוחה נכונה פ"ג דישה, ציו"א ח"ח סי' ט"ו פי"ב ס"ק ד', שש"כ פל"ו סכ"א). וכל אחד ישאל לרבותיו אם עדיף לעשות כך ע"י משאבה ידנית, או לחבר משאבה חשמלית לשעון שבת, ולהניחה שם בשבת לפני שהיא פועלת.

סעי' ט'

האם מותר לעשות "חילוץ עצמות בידיים" ("קנאקים")?

תשובה: מותר, שאין זה כבנין כמו 'סידור עצמות הקטן'. ומכך ששום פוסק לא כתב בזה, מוכח שאין בהמנעות מכך אף ממידת חסידות (א"א מבוטשאטש כאן).

סימן של"א

דיני מילה בשבת

סעי' ה'

מתי עושים ברית מילה בשבת (באיזה זמן צריך להוולד)?

תשובה: כשנולד בשבת, היום השמיני ללידתו ג"כ חל בשבת, ומלין בשבת. אמנם אם נולד ב"בין השמשות", בין של ער"ש ובין של מוצ"ש, ממילא, בשבת זו תהיה "ספק מילה שלא בזמנה" (ס"ק י"ח), שאסור למול בשבת, אלא ידחו ליום ראשון (ס"ק י"ד). ובליל שבת- כדי לצאת מספק צריך שיהיה ברור ש"יצא ראשו של הולד מהפרוזדור" כשכבר יצאו שלושה כוכבים בינוניים (בה"ל ד"ה בין השמשות), וכן נתפשט המנהג בכל א"י (ס"ק י"ד). וב35 דקות אחרי השקיעה, ימולו בשבת הבאה (הגר"י ברונפמן שליט"א ששמע מהגרח"ק בשם החזו"א, וכ"ה באמרי יושר נזיקין מנהגי החזו"א סי' צ"ז), ויש שהקלו ב25 דקות (שש"כ ח"ב פמ"ו הע' מ"ה), ויש נוהגים להחמיר עד זמן ר"ת, כ72 דקות (עיין שבט הלוי ח"ד סי' קל"ד אות ג'), וכל אחד ישאל לרבותיו. ולקראת סוף שבת, אף ביצא ראשו דקה לפני השקיעה, אם יש לו שעון מדוייק, וגם זמן השקיעה שם וודאי לו, וכגון שזהו מקום מישורי, ולא בין הרים, ויש לו לוח מדוייק, ימול בשבת הבאה (הגר"י ברונפמן שליט"א).

אם תינוק נולד בניתוח קיסרי בשבת, האם ימולו אותו בשבת הבאה?

תשובה: הנולד בניתוח קיסרי הוי "יוצא דופן" (חזו"א יו"ד סי' קנ"ד ס"ק ד), שאינו מטמא את אימו בטומאת לידה, ויש דעות בתנאים ש"בעינן כסדר האמור בפ' תזריע", ורק אשה שטמאה לידה, בנה נימול לשמונה (עיין שבת קל"ה.). ולכן, להלכה, אף שבחול כן מלין אותו לשמונה (יו"ד סי' רס"ו ס"י) כמו הדעות האחרות, מ"מ בשבת חיישינן לדעות שאינו נימול לשמונה, ואסור (שם, וכאן ס"ק י"ח).

סעי' ז'

בער"ש שכחו להביא את הסכין או את "אבקת הדרמאטול" למקום המילה, במקום שאין עירוב. האם ימולו בשבת?

תשובה: הבאת הסכין והרפואות למילה הוו "מכשירי מילה שאפשר לעשות מע"ש", וקי"ל שאינם דוחים את השבת אפי' באיסור דרבנן, והמילה תדחה. ואף שהיא מצוות עשה שיש בה כרת, חכמים העמידו דבריהם במקום כרת (עיין

ס״ו, ס״ק כ״ד). אמנם, גם ״מכשירי מילה״ הוו ״צורך מצוה״, ואף עבורם מותר לעשות ״שבות דשבות״ (עיין ס״ק כ׳). ולכן יהיה מותר, למשל, לומר לגוי להביאם אף דרך כרמלית (עיין בה״ל סי׳ שמ״ט ס״ג ד״ה וליתנו, וכן סתם שם השונה הלכות), ואף אם פשע ולא הביאם מע״ש (בה״ל כן ס״ו סוף ד״ה ועיין). והסומך לומר לגוי לעשות דאו׳ לצורך מילה לא הפסיד, אם א״א בענין אחר (ס״ק כ״ב), אך זה רק אם לא פשע, אלא כגון שהביאם מער״ש, ונתקלקלו או אבדו (בה״ל בס״ו שם).

סעי׳ ט׳

אם תינוק שהיה חולה ולא יכלו למולו ביום השמיני, הבריא אח״כ ביום חמישי בשבוע, האם ימולו אותו אז?

תשובה: זו מח׳, ולהלכה- ימולו אותו בחמישי. ואף שהויא ״מילה שלא בזמנה״, וכשמלים בחמישי יצא השלישי למילה בשבת, ויתכן שיצטרכו לחלל עליו שבת- מ״מ ״אין מחמיצין את המצוה״ (משמעות מסקנת המשנ״ב בס״ק ל״ג, וכן סתם בשונה הלכות דין י׳).

סעי׳ י׳

האם מותר למול בפעם הראשונה בשבת?

תשובה: אסור, שמא יקלקל, ונמצא מחלל שבת שלא במקום מצות מילה (שו״ע, ס״ק ל״ו).

האם אב יכול למול את בנו בשבת?

תשובה: אם הוא כבר מל אפי׳ רק פעם אחת ביום חול (עיין בתשובה הקודמת), יכול האב למול את בנו אף כשיש שם אחר. ואף שהוי פ״ר דניחא ליה, שהרי הוא מתקן את בנו, מ״מ גם לגבי אחר זה כך, שהרי הוא רוצו למולו, ולזה הוא בא, ואפ״ה התירה התורה (שו״ע, ס״ק ל״ט).

סימן של״ג

פינוי אוצר בשבת

סעי׳ א׳

האם מותר לפנות ארון מהכלים של פסח כדי להשתמש בו לדברים אחרים?

תשובה: כיוון שאין דרך לפנותם שנה שלימה יתכן שהוו כ״אוצר״, שאסור להתחיל לפנותו בשבת לצורך דבר הרשות (שלחן שלמה ס״ק א׳). ועוד יתכן שבשאר ימות השנה הרי הם ״מוקצה מחמת חסרון כיס״, כיוון מקפידים שלא להשתמש בהם (עיין שלחן שלמה ח״ב סי׳ ש״ח ס״ק פ״ז אות ב׳, וכן נקט בודאי בשבות יצחק בדיני מוקצה עמ׳ י׳ בשם הגרישו״א, דהוו ככלי סחורה שמקפידים שלא להשתמש בהם בתחי׳ סי׳ ש״ח, וכ״ה בארחות שבת ח״ב פי״ט סק״ב, אולם ע״ע חוט שני ח״ג עמ׳ פ״ח, קובץ מבית לוי ח״ו עמ׳ מ״ו).

סימן של״ד

דיני דליקה בשבת

סעי׳ א׳

מה מותר להציל מבית שנפלה בו דליקה בשבת?

תשובה: ״מחדר לחדר״ מותר להציל כל דבר (ס״ק כ״ח), וי״א שה״ה לחצירו שלו, וכן למקום מקורה שערב עימו, ואפשר שיש לסמוך להקל כמותם (ס״ק כ״ט). ולאחרים, דהיינו חוץ מבעל הבית אשתו ובניו, וכן חוץ מהדרים באותה חצר (עיין ערוה״ש סע׳ י״ז שנקט כהב״ח), או באותו בנין שהדליקה בו (שש״כ פמ״א הע׳ מ״ב)- כיוון שהאחרים אינם בהולים, מותר להציל עבור בה״ב הכל, אף לחצר מעורבת שאינה מקורה. אך אסור לבה״ב לבקש מהם שיצילו בשבילו (ס״ק כ׳). אך בבעל הבית וכל הנ״ל- חז״ל הגבילו את הדברים שמותר להציל מביתו בשעת דליקה, מכיוון שמצד אחד הוא בהול על ממונו, ואם נתיר לו להציל, חיישינן שמא ישכח ששבת, ויבוא לכבות. ומצד שני הוא לא בהול על ממונו כ״כ כמו על מתו, ובממונו, אם לא נתיר לו להציל הוא לא יבוא לכבות במזיד (ס״ק ג. ואף שמצינו התר כזה גם כשבהול על ממונו, כגון ב״מי שהחשיד״- עיין בהרחבה בבה״ל סוף סי׳ של״ב, ותורף מסקנתו להלכה הוא שבדליקה המצב שונה, שאף אם נתיר לו להציל, או איסורים קלים, עדיין יש חשש שיבוא לכבות, וכגון בחפצים שהאש הקיפה אותם מכל צד, וא״א להצילם בלא לכבות, וכד׳, עי״ש). ולכן במזון וכלי מזון- התירו לו להציל רק את מה שנצרך לו לסעודות שבת (כמבואר בשו״ע ס״א וס״ז. עיין את פרטי הדינים בהרחבה בסימן זה). ובבגדים- אם הוא מוציאם ״בדרך מלבוש״, מותר לו להוציא כל מה שיכול, ולפשוט במקום בטוח (ס״ח) , וגם לחזור ולהציל כך (כהכרעה בס״ק י״ט), שמתוך שהותר לו רק ״בדרך מלבוש״, יזכור ולא יכבה (ס״ק י״ח). ובזה מותר לו גם לומר לאחרים שיצילו כך עימו (ס״ק כ״א). ולפי השו״ע זה הותר רק לחצר מעורבת (ס״י), אך לרמ״א, כיוון שנושאם בדרך מלבוש, מותר אפי׳ לרה״ר (וכן מכריע בס״ק כ״ו. אך עיין שה״צ ט״ז שברה״ר גמורה של שישים ריבוא, יש להסתפק). וכתבי קודש (״רגילים״, שנכתבו בהתר, ועיין יוצאי דופן בס״ק ל״א, ל״ב ושה״צ ל״ז, ל״ה, ל״ז, מ״ב, סכ״א)- מצילין אפי׳ לחצר שאינה מעורבת, אם יש

בה שלוש מחיצות ולחי (ס"ק מ"ג, ועיין שה"צ שיש מקלין בזמן הזה אף בשלוש מחיצות בלבד). וחפצי ערך יקרים, כגון מעות- יש מתירים אף לבה"ב לטלטלם לבד, מתוך שעליהם הוא כן בהול, וכדי שלא יבוא לכבות במזיד, ואין למחות במקלין (בה"ל ס"ב ד"ה ויש). ויש מתירים להניח אצל חפצי הערך המוקצים חפץ אחר של התר בשבת, ולהצילם יחד (ס"ק מ"ו, מ"ז, והשו"ע והמשנ"ב לא הזכירו חולקים ע"ז). ולהניח אצלם תפילין ולהוציאם יחד, יש לסמוך שמותר אף לחצר שאינה מעורבת הנ"ל (הגר"י ברונפמן שליט"א ע"פ שה"צ מ"א). ולאנשים האחרים הנ"ל, שאינם בהולים, יש להכריע שמותר להם להציל אף את "חפצי הערך לבדם", אף שהם מוקצה. ואף להוציאם מחוץ לעירוב "בשינוי מדרך הוצאה", כגון בין בגדו לבשרו וכה"ג (ס"ק ו'). **ובמקום שיש חשש פיקו"נ, שמותר לכבות (עיין לקמן סכ"ה),** יש שהתירו גם "להצילו" כל דבר, כיוון שכבר אין חשש "שמא יכבה". אך אינו מוכרח, כי מצינו שחששו שמתוך בהילותו להציל יבוא גם לשאר מלאכות, ומ"מ אין למחות במקלין (ס"ק ד'). וה"ה בכל זה בהצלה ממים, ומשאר דברים המאבדים (סי"ט ע"פ ר' ירוחם).

סעי' י"ב

האם תנ"ך שכתבו גויים בלע"ז טעון גניזה, ומצילין אותו מפני הדליקה? וספר שיש בו גם פסוקים וגם כפירה, כגון ספר ללימוד תנ"ך של בי"ס חילוני?

תשובה: בתנ"ך של הגויים- יש להסתפק אם טעון גניזה ומצילין אותו מהדליקה, כיוון שהאידנא, לאחר שנתמעטו הלבבות, לנו הותר לכתוב תורה שבכתב בלשון וכתב אחר, משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך", אבל להם, מי התיר? (ס"ק ל"א, והמילה 'כותים' נכתבה רק מאימת הצנזור, והכוונה לגויים). אך תנ"ך שנכתב ע"י אפיקורסים ומומרים לע"ז כגון ספרים של המסיון, טעון שריפה עם האזכרות שבו (כדלקמן בסכ"א). וה"ה בכל ספר עם פירושים של כפירה, אף אם יש בו גם פירושים טובים (עיין ריש ע"ז י"ז.). אך אם למעלה כתוב התנ"ך, ורק למטה יש את פירושם, (כיוון שרשעים אלו לא אדוקים בע"ז, ממילא בכה"ג החלק של התנ"ך טעון גניזה, ולא שריפה- עיין בה"ל סי' ל"ט ס"ד ד"ה שכתבם), כיוון שבכה"ג אפשר לחתוך את החלק של התנ"ך, צריך לחתכו, ולגונזו. ומ"מ לא יגנוז את הספר כמות שהוא, שמא ימצאהו אחד, ויחשוב שראוי לקרות בו (אג"מ יו"ד ח"ב סי' קל"ז).

האם "ברכון" שאין בו שם ה', טעון גניזה?

תשובה: אף שאין בו שם ד', אלא רק "סימן לשם" וכד', טעון גניזה, כי עצם הנוסח של הברכה הוא תורה שבעל פה, ולאחר שהותר לכתוב תושב"ע, ודאי שטעון גניזה (אג"מ יו"ד ח"ב סי' קל"ה, ועיין שה"צ ל').

האם מותר לכתוב תורה שבע"פ כשאין כוונת המחבר לשם שמיים?

תשובה: יש שאסרו, משום שאסור לגדל את שמו ע"י דברי תורה (כמבואר באבות פ"א מי"ג), ועוד, שהתירו לכתוב תושב"ע רק משום "עת לעשות לד'", וכשאינו עושה לשם כך, איסורו במקומו עומד (שו"ת חת"ס או"ח תחילת סי' ר"ח). אמנם רבים מקלים, משום שלאחר שהתירו הוי ככל שאר עסק התורה, שעליו חז"ל אמרו 'לעולם יעסוק אדם בתו"מ אפי' שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה (שו"ת אפרקסתא דעניא סי' ב' עי"ש עוד טעמים, אבן שלמה על הראב"ן סי' מ"ב, בצל החכמה ח"ד סי' פ"ד אות ד', להורות נתן על אבות שם, והסיק שחיוב גמור הוא למי שהוא בר הכי להפיץ מעיינותיו, ושבזמנינו גם החת"ס יודה). וי"א שמלכתחילה האיסור לכתוב תושב"ע היה רק בכתב אשורי ובלשון הקודש (ת' הרמ"א, מובא במג"א ס"ק י"ז, וכתב שאפשר שלכן הראשונים המציאו כתב משיטא, כדי לכתוב תושב"ע). ויתכן שמחשש זה של "לא לשמה", נהגו להדפיס חיבורי תורה בכתב רש"י (שלחן שלמה ס"ק ח' אות ב').

מדוע אין במגילת אסתר שם ה' (ע"פ הפשט)?

תשובה: מכיוון שנתנה להכתב בדתי פרס ומדי (ס"ק ל"ח בשם המרדכי), כמש"כ בסוף המגילה "וכל מעשה תקפו וגבורתו וגו', הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס". לכן לא כתבו האזכרות במגילה, כי הגויים לא ישמרו עליהן בקדושה, ואתי לזלזולי ביה (פרי מגדים משב"ז ס"ק י"א).

סעי' כ'

האם צריך לגנוז את הפירורים הנופלים בשעה שקודחים ספר כדי לכורכו?

תשובה: אם עדיין לא למדו בספר מעולם, גליונותיו לא נתקדשו, ומותר להשליך את הפירורים לאשפה (גנזי הקודש פ"ח הע' י"ג ע"פ מסכת סופרים, וכמובא בס"ק נ'). אך אם למדו בספר, יש לגונזם (שם הע' י"ב בשם הגרישו"א והגרח"ק וע"פ מסכת סופרים הנ"ל. וכן דלא גרע מרקבון של ספרים ישנים שטעון גניזה בכלשהו, כדאיתא במשנה בשבת צ', וכמובא בשה"צ ל"ה).

סעי' כ"ב

האם מותר להעמיד בקבוקים או שקיות עם מים, כדי שכשהאש תגיע אליהם, היא תכבה (כשאין חשש פיקו"נ)?

תשובה: מותר, דהוי "גרם כיבוי" שמותר במקום הפסד (כמובאר בשו"ע). והטעם- ש"גרמא" במלאכת שבת אסורה רק מדרבנן, ובמקום הפסד לא גזרו (שש"כ מבוא פ"א סכ"ה ע"פ בה"ל ד"ה דגרם). ומותר אף בשקיות ובבקבוקים העשויים מפלסטיק (שש"כ פמ"א סט"ז). ואף שפלסטיק הוא חומר דליק, והוי גרם הבערה, ומלאכה הצריכה לגופה (עיין אור לציון ח"ב פמ"ג תשובה ו'), מ"מ, כאמור, גם בכך גרמא הותרה במקום הפסד (הלכות שבת בשבת ח"ג עמ' רמ"ט, וכמפורש בבה"ל הנ"ל, ובמאירי שבת ק"כ.).

סעי' כ"ג, כ"ד

מה עושים אם טלית התחילה להשרף (כשאין חשש פיקו"נ)?

תשובה: פושטה מכפליה, כדי שלא תאחז האור בכולה (ס"ק נ"ד). ומותר אף לכבותה ב"גרם כיבוי" (עיין בתשובה הקודמת), והיינו להתכסות בה כדרכה, ואף שמתכוון לגרום לה להכבות (הכרעת האחרונים בס"ק נ"ה. וי"ל דהיינו באופן שלא יכוה גופו ע"ז). אך אסור לקפוץ, ולנענע את עצמו, או את הטלית אנה ואנה, דהוי כיבוי ממש, ולא יעשה כן בישראל (שם). וכן מותר לשפוך "שאר משקין" (ולא מים, משום כיבוס) על צידה האחר של הטלית (הכרעת השו"ע בסע' כ"ג), או ליטול ידיו מעל צדה האחר, אף במים, דהוי דרך לכלוך (שש"כ פמ"א הע' נ"ז), כדי לכבותה ב"גרם כיבוי". אך לא ישפוך מים בצורה רגילה- שיש לחוש לדעות שאף בבגד נקי אמרינן "שרייתו זהו כיבוסו (שבס"ק ס' מציין לבה"ל בסי' ש"ב ס"ט, אך בהקדמה להלכות שבת כתב לגבי המקרה שלנו שמותר, וצ"ע).

סעי' כ"ה

גוי או קטן שבאו לכבות, האם צריך למחות בהם. האם מותר לקרוא לגוי שיכבה אור או אש בשבת (כשאין חשש פיקו"נ)?

תשובה: בגוי- אין למחות, כי בדבר שאין בו הנאה חיובית לגופו של היהודי, כגון בכיבוי אש, שהוא רק הסרת הנזק, אמרינן שהגוי עושה על דעת עצמו, כי הוא יודע שהוא 'לא יפסיד מכד', אלא שהיהודי ישלם לו לאחר שבת (ס"ק ס"א). ובדליקה מותר אף לקרוא לגוי, ולומר "כל המכבה אינו מפסיד" (סכ"ו). אך כשאינו בהול על ממונו, אלא כגון שהאור מפריע לו לישון, אסור לקרוא לגוי שיכבהו (כדמשמע בסי' ש"ז ס"ק ס"ט), אך מותר לרמוז לו כנ"ל, וכגון לומר לו "האור בחדר מפריע לי", ושיבוא מעצמו לכבותו (הגר"י ברונפמן שליט"א ע"פ סי' ש"ז ס"ק ע"ו).

בקטן- יש למחות, שאין לו שיקול הדעת לעשות ע"ד עצמו (ס"ק ס"ה). וכשהדליקה היא בבית אביו, יתכן שמחויב למחות בו מדאו', שמצווה על שביתת בנו, שנא' "לא תעשה כל מלאכה, אתה ובנך ובתך, וגו'" (עיין שה"צ נ"ד, אמנם עיין בה"ל סי' רס"ו ס"ו ד"ה הג"ה שמצדד שכשאינו מצוהו במפורש הוי דרבנן, ועוד קשה שכל הכיבוי כאן הוא מלאכה שאצ"ל, וצ"ע). ואף כשהדליקה בבית אחרים, מחוייבים למחות בו מדרבנן (שה"צ נ"ד, וכן סתם בשונה הלכות), כיוון שעושה בשביל גדול (ס"ק ס"ו).

סעי' כ"ו

האם מותר לכבות דליקה בשבת?

תשובה: בזמנינו ע"פ רוב יש חשש פיקו"נ בדליקה (פסקי החזו"א במנוחה נכונה פ"ג סל"ו), וכנראה בגלל צורת הבניה הצפופה, ותשתיות החשמל ובלוני הגז שמותקנים בה. ובכל אופן שיש אפי' ספק חשש פיקו"נ מצוה לכבות והזריז הר זה משובח (רמ"א), ומצוה אף להודיע זאת ברבים (ס"ק ע"ד). ויזהר שלא לכבות יותר מהנצרך כדי להסיר את הסכנה, אך לא יסכן את עצמו (חזו"א שם, וע"ע בשולי הדברים כאן). אך במקום שאין אפי' ספק חשש פיקו"נ- אסור לכבות ע"י ישראל, אלא רק "לגרום כיבוי", או לקרוא לגוי ולרמוז לו, כנ"ל בתשובות הקודמות. ומי שכיבה ממש כשלא היה חשש פיקו"נ, יעשה תשובה (ועיין ברמ"א את דרך תשובתו בתעניות ובמתן צדקה, אמנם ע"ע בבה"ל סי' תקע"א ס"ב, ובתשובות וכתבים ממרן החזו"א סי' מ"ה שבימינו לא נוהגים להתענות בפועל, ושעיקר התשובה היא שילמד איך לא יכשל שוב בהלכות שבת). אך אם היה מצב פיקו"נ, ומתוך הבהלה כיבה גם שלא לצורך, מ"מ אינו צריך תשובה, כדי שלא ימנעו מלכבות פעם אחרת (ס"ק ע"ו בשם המג"א, וע"פ ביאור הגריש"א המובא בתורת היולדת פנ"ט הע' א'. ועיין בשה"צ ס"ו שזו משמעות דבריו- שהשמיט את דברי החיי אדם ש"יש לעשות תשובה אם הטמין מעות כשהיתה סכנה בדליקה", אף שזו 'הצלת ממון גרידא', מפני שמוכח במג"א שאין לעשות תשובה כלל כשהיה חשש סכנה).

סימן של"ו

שימוש במחובר בקרקע והליכה על עשבים

סעי' א'

האם מותר להניח או ליטול חפץ על גבי אילן, או בהמה?

תשובה: על גבי אילן- אסרו להשתמש בשבת, שמא יעלה יתלוש (שו"ע), ולכן אסור להניח עליו חפץ (ס"ק ג'), וכן אסור ליטול מהאילן חפץ, דהוי משתמש באילן (שם), ואסרו גם ליטול משום שבקלות יבוא ע"י להשען על האילן, או על אחד מענפיו (ס"ק י"ב, אולם ע"ע שבט הלוי ח"ז סי' מ"ד, וחי"א סי' צ"ח). אך בתוך שלושה טפחים מהקרקע מותר (עיין לקמן בס"ב). וע"ע לגבי השענות מעט בתשובה בסוף הסימן. אך מעל גבי בהמה- למרות שאסור להניח על בהמה דבר שאין לה צורך בו (שש"כ פכ"ז סעי' י"ז), מ"מ מותר ליטול חפץ מעליה (שה"צ ז'), אם אינו מנענע אותה תוך כדי כך (שש"כ שם).

אם טליתו נתפסה על האילן, האם יסירה ממנו?

תשובה: מותר, כיוון שמלכתחילה הוא לא הניח את הטלית על האילן מרצונו, אין בנטילתה "גמר השתמשות", אלא "סילוק בלבד", שאינו בגדר השתמשות באילן. וכן אין לחוש שמזה יבוא להשען על האילן (כמבואר בס"ק י"ב), משום שגם זה שייך רק כשהיה רוצה בהשתמשות באילן, ולא כש"רק פרח עליו הטלית, ובין רגע מסלקה בקלות" (שבט הלוי ח"ז, סי' מ"ד. ואף שהוא עצמו מקל בנטילת חפץ מהאילן, כתב שם שסברא זו נכונה אף למחמירים). וכ"ז אף באילן שגבוה עשרה טפחים (כפי שהבהיר בשבט הלוי חי"א סי' צ"ח)

האם מותר לתלות חפצים על אילן בער"ש?

תשובה: אסור לתלות על האילן בע"ש חפצים המותרים בשימוש בשבת, שמתוך שמשתמש בהם, יבוא להורידם מהאילן (ס"ק י"ב). וכ"ז רק בחפצים שרגיל להשתמש בהם תמיד, אך נראה שמותר להניח שם חפץ ע"מ שלא להסירו ולא להנות ממנו בשבת, וכן לא מצינו חיוב להוריד כל דבר מהעץ מבעו"י (שש"כ פכ"ו הע' נ"ה בשם הגרשז"א).

סעי' ב'

האם מותר לתלות דבר על החלק התחתון של העץ?

תשובה: בתוך שלושה טפחים מהקרקע (24 ס"מ לפי הגר"ח נאה, 28.8 ס"מ לפי החזו"א), מותר. אך באילן קטן שיש בו פירות בתוך הג"ט אפשר שאסור, שמא יתלוש (ס"ק י"ט). וכן בענף ששלושה צדדים שלו גבוהים מהקרקע ג"ט, וצד אחד הוא בתוך ג"ט (כגון בקרקע מדורגת), אסור להשתמש גם בצד הנמוך, שהוא בטל לשלושת הצדדים האחרים (ס"ק כ"ג).

סעי' ג'

ללכת או לרוץ על עשבים? להסיר עשבים שנדבקו על נעליו?

תשובה: מותר ללכת על עשבים, ואף אם הם ארוכים והוא הולך יחף, שהעשבים רגילים להדבק בקשרי אצבעותיו, כי מ"מ אינו מתכוון, ואינו פסיק רישא שיתלש (ס"ק כ"ד). אך יזהר שלא לרוץ, או ללכת מהר על עשבים גדולים, דהוי פ"ר שיתלש (ס"ק כ"ה, בה"ל ד"ה מותר בביאור הסמ"ג והיראים. אולם ע"ע ערוה"ש סעי' כ"א, קצה"ש סי' קמ"ב ס"ק י"ג שחלקו והתירו). ובכל אופן, אם נדבקו עשבים על רגליו או על נעליו, יזהר שלא יסרם בידיו, שהרי היו מחוברים בבין השמשות, והם "מוקצה" (ס"ק כ"ד. ואע"פ שמצינו שמותר להסיר פסולת מועטת מדבר התר כגון נוצות המונחות על בגדו בסי' ש"ב ס"א ברמ"א, עיין א"ר סי' ש"ט ס"ק ה' שרק בפסולת השכיחה בדבר ההתר אמרינן שהיא בטלה אליו. וע"ע ארחות שבת ח"ב עמ' צ"ז, שעדיין יש לעיין בזה).

ליטול ידיו על קרקע ללא זרעים או צמחים? על שדה שהושקתה כל צרכה? לתוך כיור שיוצא ממנו צינור שנשפך לגינה?

תשובה: ליטול ידיו על קרקע ללא כל זרעים או צמחים, ושאין שם גם אילן בתוך כ"ה אמה (עיין ש"ך פכ"ו הע' ט"ו)- אם קרקע זו עומדת לחרישה, יש להזהר (שה"צ י"ח לחוש לראשונים שיש בהשקיה גם משום חורש, שמרפה הקרקע). אך אם גם אינה עומדת לחרישה, מותר (כדמשמע שם, וכ"כ בשש"כ שם הע' י"ז, ובחוט שני ח"א עמ' פ"ט). וכן מותר ליטול על שדה שהושקתה כל צרכה- אם ברי לו שאין תועלת במים (חוט שני שם ע"פ היראים סי' רע"ד). וכן מותר ליטול ידיו לתוך כיור שיוצא ממנו צינור שנשפך לגינה, אם אינו מתכוון לזה כלל. ואף דהוי פ"ר, כיוון שכאן המים יוצאים רק ע"י כח שני, הוי רק גרמא, וכשאינו חושב כלל על ההשקאה, מותר (שש"כ פי"ב הע' נ"ג בשם הגרשז"א ועוד). אמנם אם המים יוצאים דרך צינור קצר, אין להתיר (ארחות שבת ח"א פי"ח הע' י"א).

לשפוך על עשבים יין/ בירה/קולה/מיץ תפוזים טבעי? לירוק שם?

תשובה: יין- הרי הוא עז וחזק, ו"שורף את הזרעים", ומונע מהם מלהצמיח, ולכן מותר (ס"ק כ"ט, וכן סתם בשונה הלכות. ועיין בבה"ל ד"ה או

שאר, שאף שסו"ס הוא מרפה את הקרקע, שמא י"ל שיש משום חורש רק היכי דמועיל לזרעים ג"כ, ודוחק, וצ"ע. ועכ"פ מוכח בשבת פ"א: לגבי מ"ר שמותר). ובבירה/ קולה וכד'- כיוון שיש בהם גם מים, בודאי מצמיחין, ואסור. ובשאר משקין ללא תוספת מים, כגון מיץ תפוזים טבעי וכד'- י"א שלכתחילה ראוי להזהר (מג"א), אך בגינת חבירו, בצירוף דהוי גם פ"ר דלא ניחא ליה, אין להחמיר בזה (שה"צ כ"ה). לירוק במקום עם צמחים- אינו מפורש בקדמונים, ורוב הפוסקים החמירו, שמא הרוק מועיל להצמיח (שביתת השבת תחילת זורע, א"א מבוטשאטש סי' שי"ט הגה סעי' י"ז, שש"כ פכ"ו סעי' ו', באר משה ח"ג סי' מ"ט, ועוד, אולם עיין חוט שני ח"א עמ' צ').

לאכול בגינות/ על עשבים/ על דשא/ סמוך לאילן?

תשובה: אם משתמש שם עם מים (או במשקים שמעורב בהם מים כנ"ל), טוב להחמיר ולהמנע, שבקושי יצליח להזהר שלא יפלו שם מים (רמ"א וב"י בשם ספר התרומה לגבי גינות).

סעי' ד'

חידה: שני אנשים עשו את אותו מעשה- האחד, כיוון שהיה ליד תרנגול, לא חילל שבת. והשני, שלא היה ליד תרנגול, חילל. הכיצד?

תשובה: שניהם השליכו בקרקע לחה זרעים בכמות שתרנגול יאכלם ביום או יומיים. מי שאין לידו תרנגול, חילל שבת, כי סופן של הזרעים להצמיח שם (כמבואר בשו"ע), ויתחייב למפרע משום זורע (ס"ק ל"ג). אך מי שהשליך לתרנגול, כיוון שיאכלם בתוך יום או יומיים, וממילא הם לא יצמיחו בפחות משלושה ימים, וכ"ש שלא ישרשו בקרקע, מותר (שם).

סעי' ה'

התולש מעציץ שאינו נקוב, האם חייב בזמנינו?

תשובה: איתא במשנה (שבת צ"ה. אליבא דחכמים) התולש מעציץ נקוב חייב, ושאינו נקוב פטור (ואסור רק מדרבנן). והטעם הוא שאין דרך לגדל בשאינו נקוב (שבת קח.). ולכן, התולש מ"פיטרא דאונא" (פטריות שבשפת הדלי), אף שאינן מחוברות לקרקע, חייב, כיוון שעיקר גידולן כן (ס"ק ל"ה, וכמבואר בגמ' שם). ולפי"ז, בזמנינו, שיש דרך ליטע פרחים וכד' בעציץ שאינו נקוב, אף יותר מ"פיטרא דאונא", אפשר שחייב (שלחן שלמה ס"ק ז' וע"ע מחזה אליהו סי' ל"א, אולם עיין ארחות שבת ח"א פי"ח הע' כ"ד).

סעי' ח'

האם מותר להזיז עציץ שבו פרחים או מיני בשמים? (לגבי אגרטל עם מים עיין סעי' י"א)

תשובה: עציץ שיש חשש שהוא "יונק מהקרקע" (עיין שה"צ ל"ז, ובה"ל ד"ה אפי') אין להגביהו כלל (כפי שמוכיח בארחות שבת פי"ח הע' מ"ג, אולם ע"ע תהילה לדוד ס"ק ו'), מפני שבזה הוא מפסיק את יניקתו מעט (ס"ק מ"ג). ולכן אם העציץ עשוי מחרס, או מעץ, אף שאינו נקוב, יש לחוש לכל אחת משיטות הראשונים שחומר זה נחשב כנקוב, והצמח יונק דרכו מן הקרקע, וממילא אסור להגביה את העציץ (שה"צ ובה"ל הנ"ל). וכן בעציץ מפלסטיק יש נידון, ואין לנו להכריע, ויש להחמיר (דרך אמונה שמיטה ויובל פ"א ציון ההלכה ק"ז בשם הגרי"א). ואף שעציץ העשוי ממתכת או מזכוכית אינו יונק מהקרקע (קצה"ש סי' קמ"ב ס"ק ב', ארחות שבת שם סי"ח והע' ל"א, הלכות שבת בשבת ח"ג עמ' ל"א), מ"מ אם ענפיו יוצאים מגבולות העציץ לצדדים, הרי הוא יונק "דרך נופו" (ארחות שבת שם סעי' כ"ד ע"פ המשנה בעוקצין פ"ב מ"ט). ובד"כ גם רצפת הבית לא תפסיק לגמרי את היניקה מהקרקע (עיין שבט הלוי ח"ו סי' קס"ז ד"ה ודע דמש"כ, בשם החזו"א, וכפי שהתברר לו במציאות לגבי יניקה דרך 'מרצפות', ארחות שבת שם סעי' כ"א, ובפרט בהע' ל"ד). ואף שכשאינו מגביהו, אלא גוררו על הקרקע, אינו ממעט את יניקתו (עיין חוט שני שמיטה ויובל [מהד"ח] עמ' קי"ב, ארחות שבת שם סעי' כ"ח), מ"מ אם הוא מונח בקומה גבוהה, לכאו' לכתחילה יש להמנע אף מלגוררו, שמא יעבירנו מעל חפצים הנמצאים בקומה מתחת שיפסיקו את יניקתו (ארחות שבת שם הע' מ"ו, ועי"ש שיתכנו בזה צירופים להקל). ועוד שיש מחמירים שאף עציץ שאינו נקוב אסור בטלטול משום מוקצה (עיין שה"צ ל"ח, וכן הכריע בשש"כ פכ"ו סעי' ב'), ולכן אין לטלטלו בידיים. אך מצד מוקצה- במקום הצורך יסמוך על הדעות שמותר לטלטלו ע"י גופו, כגון ברגליו (עיין שי"א ס"ק ל'). ומצד היניקה- רק באופנים שנתבארו שאינו ממעט או מרבה את יניקתו, כגון שתהיה חציצה של מתכת או זכוכית תחת כל העציץ ונופו, בכל הדרך. או שגוררו על קרקע שאין קומה אחרת תחתיה. וכשיש ספק וצדדים להקל, ישאל לחכם.

סעי' ט'

האם מותר בשבת לפתוח סתימה בכיור/באסלא ע"י 'פומפה'?

תשובה: זו מחי' בין פוסקי זמנינו, י"א דהוי כפתיחת הצינור המקלח מן הגג שנסתם ע"י קשים

ועשבים, שהתירו לפתחו בצנעא, ורק במקום פסידא, ו"בשינוי", ולא כדרכו ע"י 'פומפה' (ארחות שבת פ"ח הע' ל"ח בשם הגרישי"א, חוט שני ח"ב עמ' רמ"ג, משנה הלכות ח"ו סי' פ"א-פ"ג). ויש שצידד ששם איירי בצינור החקוק ברצפת הגג, שהעשבים והקשים שינו את צורתו והשוו אותו לפני הגג (שש"כ פי"ב הע' נ"ב בשם הגרשז"א), ופקע ממנו שם צינור (שלחן שלמה כאן הע' י"א) ולכן יש תיקון בפתיחתו, אך הצינור שבכיור ובאסלא דומה יותר לבקבוק גדול, שמותר לפתוח את פיו שנסתם (סי' שי"ד ס"ו), ונראה שמותר אף אם הוא מחובר לקרקע (הגרשז"א שם. אולם עיין בזה במשנה הלכות שם). אך הוסיף שאין הדברים כ"כ ברורים, ואולי יש בזה גם משום עובדא דחול, ויש להקל רק בשה"ד או צורך גדול (שש"כ שם בשם הגרשז"א). ויש שהוסיף שכאן, שהצינור לא נסתם עד שבת, והוא נפתח ע"י פומפה בלבד, מוכח שאינה 'יסתימה מעליותא', ואין 'תיקון' בפתיחתה (באר משה ח"א סי' כ"ט ועי"ש עוד טעמים להקל). ולמעשה במקום הפסד יש להקל ע"י גוי (הגר"י ברונפמן שליט"א). ובמקום כבוד הבריות אף ע"י ישראל, דהוי דרבנן במקום כבוד הבריות (הגר"י ברונפמן שליט"א, וכן הוא באבן ישראל ח"ח סי' ל"ד). ובאופן שנסתם רק קצת, כגון ע"י הרבה ניירות, שאפשר לדחקם פנימה, מותר אף במקום הדחק. וכשיש רק כלי החוסם את המים, כגון שנקלעה לשם שקית שאפשר להוציאה בקל, אין בכך שום איסור (הגר"י ברונפמן שליט"א).

סעי' י"א

להניח עגבניה/אבוקדו בשמש כדי שיתרככו ויבשילו?

תשובה: כשאינו מכין משבת לחול, מותר, וכשם שמותר לשרות תבואה כדי לרככה לבהמתו, כשאין בזה משום "לש" (עיין ס"ק נ"א), ולכן גם מותר לגרום לפרי תלוש להתבשל, אם אינו "מצמיחו" (חוט שני ח"א עמ' פ"ה בשה"צ כ"ה).

להכניס ענפי אילן /פרחים למים? ולהוציא?

תשובה: ענפי אילן- כשאינם מוקצה, אלא הוכנו לנוי מבעו"י (ס"ק נ"ג), כיוון שהם תלושים, אין בנתינתם במים משום זורע, כיוון שאינו מתכוון להצמיחם, אלא רק שלא יכמושו (עיין סי' שכ"א סי"א). אך אסור לתת מים בכלי בשביל זה, משום טרחא (עיין סי' תרנ"ד). וישנה מח' האם מותר רק להחזירן למים שהם עמדו בתוכם מער"ש, או שמותר אף לתתן לכתחילה בתוך מים שהוכנו בכלי מבעו"י, ומשום טרחא נאסר רק "להוסיף מים בכלי" בשבילם. וכשאין בהם פרחים, כיוון שאין בזה חשש דאו', אפשר שיש להקל (שה"צ מ"ח, וכן העתיק בשונה הלכות, אולם עיין שש"כ פכ"ו סכ"ו).

פרחים- כיוון שהם נפתחים מחמת המים לכו"ע אסור אף להחזירן למים שעמדו בהם כבר (ס"ק נ"ד).

ולענין להוציאן מהמים- אם הם לא הוציאו שורשים- מותר אף בפרחים, ולא הוי תולש (שש"כ שם).

האם מותר לטלטל אגרטל שבו פרחים או מיני בשמים?

תשובה: מותר, ואינו מוקצה (שש"כ פכ"ו סכ"ה), כיוון שעומדים לנוי הבית והדרך לטלטלם. וכשהפרחים או הבשמים כבר נתונים במים מער"ש, גם אין בטלטולם משום זורע (ארחות שבת פי"ט הע' קפ"ה. והטעם י"ל שכיוון שלא נתנם במים בכוונה להצמיח, אלא רק שלא יכמושו, כנ"ל בתשובה הקודמת, ולא הוציאו שורשים- עיין בה"ל בס"ח ד"ה על גבי).

סעי' י"ג

האם מותר לעלות בסולם שנשען על אילן?

תשובה: אם הסולם נשען על האילן עצמו הרי הסולם נחשב "צדדי אילן", ואסור לעלות עליו. וכן אם יש יתד או מוט הקבוע באילן, הוי "צדדי אילן", ואסור לסמוך את הסולם על היתד בשבת עצמה (ס"ק ס'). אך אם הסולם היה מונח כבר מער"ש על היתד או על המוט הקבוע באילן, ממילא הסולם נחשב "צידי צדדין", ומותר לעלות עליו בשבת (ס"ק ס"ב). ובלבד שבעלייתו אינו מניד את האילן עצמו, דהוי השתמשות באילן (עיין ס"ק ס"ג).

להשתמש בנדנדה התלויה באילן/ במוט הקבוע באילן?

תשובה: כנ"ל בתשובה הקודמת- רק אם הנדנדה היתה תלויה על המוט הקבוע באילן מער"ש יהיה מותר. ובלבד שהאילן הוא חזק, ואינו עשוי להתנענע ע"י"ז (שש"כ פכ"ו סי"ז).

להשען מעט על האילן עצמו?

תשובה: אם אינו מניד את האילן ע"י"ז, מותר, שהאיסור להשען על האילן הוא רק "בכל כוחו" (ס"ק ס"ג, וכפי שמוכיח בבה"ל ד"ה ומותר מהירושלמי ומחגיגה ט"ז : לגבי סמיכה על בהמה). והגדר של "כל כוחו" שאסור הוא שאם ינטל האילן, האדם הנשען עליו יפול (קצה"ש סי' קמ"ב ס"ק י'.

וכן משמע במשנה בסוכה כ״ב: דזה מקרי משתמש באילן).

סימן של״ז

דיני כיבוד הבית, ודבר שאינו מתכוון

סעי׳ א׳

האם מותר לגרור כסא/ספסל על קרקע מרוצפת/שאינה מרוצפת?

תשובה: באופן שזה לא פסיק רישא, דהיינו שזה לא ודאי ולא קרוב לודאי שיעשה חריץ (עיין בה״ל סי׳ רע״ז ס״א ד״ה שמא יכבנו), קיי״ל ש׳דבר שאינו מתכוון מותר׳, ומותר לגוררו אפי׳ בקרקע שאינה מרוצפת (ס״ק ג׳). אך באופן שזה פ״ר שיעשה חריץ, כגון בספסל גדול ביותר, אסור. ואפי׳ בקרקע מרוצפת, דגזרינן אטו אינה מרוצפת (ס״ק ד׳ ע״פ מג״א. אך לפסק המחבר בס״ב י״ל דלא גזרינן). אמנם, כשרוב הבתים/ החצרות בעיר מרוצפים, כמו אצלינו, לא גוזרים אטו עיר אחרת, ומותר לגוררו במרוצפת (שה״צ ב׳. ומש״כ ׳רוב׳ הוא ע״פ הבה״ל בס״ב ד״ה ויש ע״פ הריב״ש). ואף אם רוב החצרות אינן מרוצפות, אם רוב הבתים מרוצפים יתכן שהחצר המרוצפת נחשבת כהמשך הבית המרוצף, אף אם אינה מקורה (שש״כ פכ״ג הע׳ י׳ בשם הגרשז״א, וכן הסתפק בזה בחוט שני ח״א עמ׳ צ״ו). ועיין בתשובה הבאה שעשיית החריץ האסורה היא רק ע״י הפיכת הקרקע, ולא ע״י כבישת הקרקע למטה. ועיין בס״ב לגבי סוכה שבחצר.

להוליך עגלת ילדים על עפר?

תשובה: במקום שיש עירוב, מותר, ואף אם זה פ״ר שתעשה חריץ, כיוון ש׳עשיית חריץ׳ שנאסרה בכה״ג היא ע״י הפיכת העפר, והעגלה רק כובשת הקרקע שתחתיה למטה (ע״פ ביצה כ״ג:, כה״ח ס״ק ד׳, קצה״ש סי׳ קמ״ו ס״ק נ״ב, חוט שני ח״א עמ׳ צ״ה בשם החזו״א, שש״כ פכ״ח סכ״ח בשם הגרשז״א). ויש שהתירו גם להפנות את העגלה לצדדים, אף אם בזה היא גם תהפוך את העפר מתוך החריץ שנעשה (שש״כ שם בהע׳ מכמה טעמים וראיות להקל. אז נדברו ח״ה סי׳ כ״א מטעם שבעגלות שלנו לעולם לא הוי פ״ר שיעשה חריץ).

סעי׳ ב׳

לטאטא את רצפת הבית/החצר/ הסוכה הבנויה בחצר/ מדרכה?

תשובה: קרקע שאינה מרוצפת- באופן רגיל אסור לטאטא (כסתמא דשו״ע, ודלא כיש מתירין, וכמבואר בב״י דהכי נקטינן), משום ״אשויי גומות״, והיינו שע״ז הוא סותם את הבורות בקרקע בעפר שהוא מטאטא. ואף שאינו מתכוון הוי פ״ר, ואסור. וי״א דחיישינן שמא מתוך טרדתו לכבד ולפיות את הקרקע, ישכח וישוה את הגומות במתכוון (ס״ק ו׳. ועיין עוד טעמים לאיסור בשה״צ ג׳). וי״א שמותר לטאטא בה ע״י דברים קלים כגון בגד, מטלית, ונוצה, אם הוא רק מטאטא את האבק שלמעלה, ולא מטאטא היטב את כל העפרורויות שבארץ, כי בהם הוא לא יבוא להשוות גומות (רמ״א, לבוש), ויש מפקפקין בזה, ואין למחות במקל (בה״ל ד״ה וכן). וע״י גוי מותר לטאטא כל קרקע שאינה מרוצפת, שלא מחמירין באמירה לנכרי באינו מתכוון, אף כשזה פ״ר (ס״ק י׳).

קרקע מרוצפת- לשו״ע מותר לטאטא, ולרמ״א נוהגין להחמיר כדעות דגזרינן אטו אינה מרוצפת. אמנם כשרוב בתי העיר מרוצפים, כמו בזמנינו ברוב המקומות (חוץ מבמחנה אוהלים וכד׳), לא גזרינן אטו עיר אחרת, ומותר לטאטא בית מרוצף (בה״ל ד״ה ויש מחמירין). ונראה דלא חיישינן להשוואת הגומות שבין רובדי האבנים (משמעות הבה״ל שם), והיינו אף כגון ב׳רצפת אבן ירושלמית׳, וכ״ש ברצפות המצויות בזמנינו שהן סמוכות זו לזו מאד, והוו דומיא דרצפת קרשים שאין לחוש בה לכך (דינים והנהגות פי״ד סכ״ו בשם החזו״א, ארחות שבת פי״ח הע׳ ע׳). וכן בחצר- אם רוב חצרות העיר מרוצפות, מותר לטאטא חצר מרוצפת. וגם אם לא, יתכן שהחצר הרוצפת נחשבת כהמשך הבית המרוצף (כנ״ל בתשובה הראשונה). ובסוכה הבנויה בחצר כזו, כיוון שבסוכות הוא משתמש בה שימושי דירה זה עוד טעם להקל (עיין ארחות שבת שם הע׳ ע״ג). ולענין מדרכה- אם רוב המדרכות בעיר מרוצפות, נראה שמותר (עיין אז נדברו ח״ה סכ״א, וכן צידד בארחות שבת שם).

סעי׳ ג׳

האם מותר לשטוף את הרצפה בשבת? ולגרוף מים שנשפכו עליה?

תשובה: מפורש בחז״ל שאסרו להדיח את הקרקע (שבת מ:, תוספתא פי״ז ה״י). ולכן אף המתירים לעיל לכבד את הקרקע, מודים שאסור להדיח אותה. והטעם- כיוון שבהדחת הקרקע כוונתו היא לא רק להסיר את האבק שעליה וכד׳ אלא גם ליפות את הקרקע עצמה, לכו״ע חיישינן שמא יראה גומות, וישכח ויבוא להשוותן במתכוון (עיין ס״ק ט״ז). ובהדחה לכו״ע גזרו אף בקרקע מרוצפת משום שאינה מרוצפת (כמפורש בשבת קנ״א:), מפני שהדחת הבית היא פחות נצרכת מכיבוד הבית

(ס״ק י״ז. ועיין עוד טעם בקצה״ש סי׳ קמ״ו ס״ק נ״ט). וכן לא מצינו בפוסקים שהתירו להדיח כשכל בתי העיר מרוצפים, ולכן יש להחמיר גם אצלינו (עיין קצה״ש שם, חוט שני ח״א עמ׳ צ״ז, ארחות שבת פי״ח סמ״ז, ועיי״ש בהע׳ ע״ו שיתכן שזה תלוי במח׳ ראשונים). אמנם בשעת הדחק, כגון בבתי חולים, כשיש להקפיד במיוחד על הנקיון, או בבית במקום שיש לכלוך רב, ממילא ההדחה נחוצה כמו כיבוד, ואפשר להקל בזה, ובלבד שיזהר מאיסור סחיטה, וישתמש במגב מגומי בלבד (שש״כ פכ״ג ס״ו, אור לציון ח״ב פמ״ג ס״ח, ארחות שבת שם הע׳ ע״ו).

כשמים נשפכו על הרצפה - מותר לגרוף אותם, כגון לניקוז פתוח וכד׳, כי אין זה בכלל האיסור להדיח, ש״הדחה״ היא נתינת מים לכתחילה על מנת להדיח (שש״כ פכ״ג הע׳ ל׳ בשם הגרשז״א, ארחות שבת שם סמ״ח).

וכן אם נתלכלך מקום מסויים ברצפה מותר לשפוך שם מים ולגורפם, שאף זה אינו בכלל איסור הדחה (שש״כ שם, אור לציון שם, **מרן הגר״א נבנצל שליט״א בהג׳ ביצחק יקרא**).

האם מותר לשטוף את השיש שבמטבח?

תשובה: למרות שמפורש (בתוספתא שם פי״ז ה״י) שאין מדיחין גם ״טבלא של שיש״, מ״מ מותר להדיח את השיש המצוי אצלינו במטבחים (שש״כפי״ב, סמ״ג, ארחות שבת פי״ח הע׳ פ׳ בשם הגר״נ קרליץ), וכן נוהגים. והטעם- שלא משכחת לה באינו מרוצף לעולם (שבט הלוי ח״א סי׳ ס״ז אות ז׳), וכן יש בשטיפתו צורך גדול כמו בכיבוד הבית (עיין בתשובה הקודמת), כי אחרת יהיה מאוס כגרף של רעי (מנחת יצחק ח״ה סי׳ ע״ה אות ב׳). ורק יזהר מאיסור סחיטה וישתמש במגב מגומי וכד׳.

יש לציין שתכלית הדברים היא רק ללימוד ולבירור ההלכות, ולענין מעשה יש לשאול לרבותיו.

הגליונות הובאו לעיני נשיא הכולל, מרן הגאון הגדול רבי אביגדר נבנצל שליט"א,
וזכינו שחיוה דעתו על הנידונים ההלכתיים, והסכימה דעתו עם הנכתב, ואף נתן את ברכתו להפצתם.
הקונטרס יצא בעידודו של מורינו ורבינו ראש הכולל הגאון הגדול רבי חזקיהו נבנצל שליט"א,
ועוד זכינו לדון בשאלות והתשובות לפני מו"ר הגאון הגדול רבי יעקב ברונפמן שליט"א, וסמך ידו על הפצתם.
לכל הערה או הארה, ניתן לפנות להרה"ג ר' בנימין דאר 0527131609

להרחבת הדברים אפשר לשמוע את השיעורים, באורך של כ5 דקות, ב"קו ברור".

מספר הקו: 03-613-613-5

לעילוי נשמת שמעיה עמנואל ב״ר משה ז״ל

לרפואת חיה מרים בת פסיה דבורה בתושח״י

לרפואת נאוה בת ברכה אסתר בתושח״י

לקבלת הקונטרס שלחו מייל ל a036136135@gmail.com